

RÜYADA ANLATILAN TARİH: SELÇUKLU SULTANLARININ RÜYALARINDA HÂKİMİYET İMAJİ VE SİYASİ DÖNÜŞÜM

History Narrated in Dreams: The Image of Sovereignty and Political Transformation in the Dreams of Seljuk Sultans

Abdullah BURGU [0000-0001-9057-0688](https://orcid.org/0000-0001-9057-0688)

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Konya / TÜRKİYE
aburgu@selcuk.edu.tr • ROR: <https://ror.org/045hgzm75>

GELİŞ / RECEIVED	09.06.2026	DOI	 10.53718/gttad.1967320
KABUL / ACCEPTED	24.07.2026	e-ISSN	2667-5366
YAYIN / PUBLISHED	Eylül / September 2026	LİSANS / LICENSE	CC BY-NC-ND 4.0

Atıf / Cite as: BURGU, Abdullah, "Rüyada Anlatılan Tarih: Selçuklu Sultanlarının Rüyalarında Hâkimiyet İmajı ve Siyasi Dönüşüm", Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. 8, S. 18 (Eylül 2026), ss. 947-962. <https://doi.org/10.53718/gttad.1967320>

ÖZ

Rüya motifi, evrensel bir olgu olarak tüm toplum ve kültürleri şekillendirdiği gibi Türk-İslâm tarihi içerisinde de siyasi ve sosyal açıdan geniş bir kabul görmüştür. İslâm kültüründe ve tarihyazımında psikolojik bir refleksle genellikle sadık rüyalar itibar görünürken, menfi rüyaların üzeri örtülmeye çalışılmış hatta büyük devlet adamlarına sürekli olumlu rüyalar atfedilmiştir. Karizmatik liderlik olgusunu, dinî müjdeleri ve fetih gibi makro motivasyonları besleyen rüyalar, çoğunlukla muhatabının toplumsal imajıyla mütenasip bir amaca hizmet etmiştir. Bu çalışma, dönemin kronik müellifleri tarafından Selçuklu Devleti'nin kurucuları ve büyük sultanlarına atfedilen rüyaların, bireysel, siyasi ve toplumsal düzeydeki yankılarını anlamlandırmaya odaklanmaktadır. Bu bağlamda, rüyaların geleneksel Selçuklu imajının inşasındaki rolü ve sultanların rüya anlatıları ekseninde şekillenen politik dönüşümleri ele alınmıştır. Araştırmada Selçuklu hanedanının farklı kolları arasında bir ayrıma gidilmemiş, Selçuklu tarihyazımı bağlamında rüya ile ilişkilendirilen anlatılar bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Çalışma nihai olarak, Selçukluların kuruluş ve yıkılış süreçlerini, İslâm dünyasına getirdikleri yeni ve dinamik imparatorluk anlayışını, birincil kaynaklara yansıyan rüya tasavvuru epistemolojisi üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Rüya metaforu üzerinden hareketle hazırlanan çalışmada kronolojik bir inceleme takip edilerek, doküman analizi metodu kullanılmıştır. Aynı zamanda, Selçuklular dönemi açısından modern literatürde yer almayan bir konu olarak rüyaların, zihniyet tarihi araştırmalarında ve siyasi tarihle ilişkisinde ne tür bir aracı rol oynadığının örneği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Selçuklular, Hilafet, Kut, Meşruiyet, Rüya Motifi.

ABSTRACT

As a universal phenomenon shaping all societies and cultures, the dream motif has gained broad political and social acceptance within Turkic-Islamic history. Within Islamic culture and historiography, "true dreams" (veridical dreams) have generally been esteemed through a psychological reflex, while negative dreams have been suppressed, and prominent statesmen have consistently been associated with auspicious dreams. Dreams that nurture the concept of charismatic leadership, religious glad tidings, and macro-motivations such as conquest have mostly served a purpose commensurate with the social image of the persons to whom they were attributed. This study focuses on understanding the individual, political, and social ramifications of the dreams attributed to the founders and great sultans of the Seljuk Empire by

OPEN ACCESS

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilmez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

contemporary chroniclers. In this context, the role of dreams in constructing the traditional Seljuk image and the political transformations shaped around the sultans' dream narratives are examined. The research makes no distinction between the different branches of the Seljuk dynasty; instead, the narratives associated with dreams in the context of Seljuk historiography are evaluated through a holistic approach. Ultimately, the study aims to analyze the establishment and decline processes of the Seljuks, along with the new and dynamic imperial concept they introduced to the Islamic world, through the epistemology of dream perception reflected in primary sources. Adopting a chronological analysis based on the dream metaphor, the study utilizes the method of document analysis. Concurrently, this study demonstrates the intermediary role of dreams in research on the history of mentalities and their relationship with political history, addressing a subject hitherto unexplored in the modern literature on the Seljuk period.

Keywords: Seljuks, Caliphate, Kut, Legitimacy, Dream Motif.

GİRİŞ

Rüya ve mitoloji, tarihyazımında klasik hâle gelen bir yöntem şeklinde sürekliliğini korumuş ve neredeyse tüm kroniklerin içerisinde önemli derecede kendine alan açmıştır. Rüyalar, her kültür ve insanda karşılık bularak, kolektif hafızanın sürekliliği içerisinde özgün bir yer edinerek, her dönem için başat rol üstlenmeyi sürdürmüştür.¹ Özellikle İslâm kültüründe mitolojik anlatıların sakıncalı bulunması, Türk Hakanlığı, Selçuklu ve Osmanlı örneklerinde görüldüğü gibi doğrudan dinî rüya motifinin ön plana çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Hatta İslâmlaşma süreciyle birlikte Türk tarihinde daha belirgin bir meşruiyet aracına bürünerek, kut anlayışının semavî bir görevlendirme olmasındaki en önemli rolü oynamıştır.² Modern araştırmalar, rüyanın bireyin günlük hayatı ve kolektif bilinçdışıyla ilişkilendirilen nörolojik bir tanımını yapmıştır. Bu çalışma, rüyanın bilişsel tanımı ve analizine değinmeyerek, doğrudan tarihî bir olgu olarak Selçuklu sultanlarının rüyalarının kişisel ve toplumsal karşılığını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Nitekim kaynaklarda bu hususta ilginç ve yeterli bilgiler yer almaktadır. Modern literatür, Selçuklu sultanlarının rüyalarına yönelik çalışmaları odağının dışında tutmuş, Selçuklularda rüya motifi doğrudan bir incelemeye konu olmamıştır. Buna mukabil, muhtelif kehanet tasavvurlarını içeren saray, kozmos ve astroloji ilişkisi kendine fazlasıyla yer bulmuştur.³

Kuzey Türk memleketlerinde meskün oldukları bilinen ve Oğuz Yabgu Devleti ile yaşadıkları iktidar kavgasının sonucunda önce Siriderya havzasındaki Cend'e sonra ise Hârizm'in geniş bozkırlarını geçerek Horasan platolarına inen Büyük Selçuklu İmparatorluğunun kurucuları Selçuk (ö. ?), Çağrı (ö. 455/1063) ve Tuğrul (ö. 455/1063) beyler, bugün hâlâ tartışmalı olmakla birlikte samimi bir Müslüman kimliğine sahip kimseler olarak kaynaklara yansımışlardır.⁴ Davranışları ve din uğruna gerçekleştirdikleri faaliyetleri onları dönemin karizmatik şahsiyetlerine dönüştürmüş, hatta canları pahasına Sünnî Abbâsî Hilafeti'ni korumaları müminler nezdinde itibarlarını artırmıştır. Selçuklu birliklerinin ve bizzat Tuğrul Bey'in 447/1055 senesi itibarıyla hilafet merkezi Bağdat'a girip, birkaç yıl içerisinde ciddi siyasi krizlerle uğraşıp, tüm tehditleri ortadan kaldırması, Türkmenler ve Oğuzlar arasındaki nüfuzuna bu defa hilafete gönülden bağlı Müslümanların da dâhil olmasıyla sonuçlanmış; böylece Selçuklular İslâm dünyasının yeni gazi sultanları hâline gelmişlerdir.⁵

¹ Oswald Spengler, *Batı'nın Çöküşü*, çev. Kadir Daniş, Ketebe Yayınları, İstanbul 2024, s. 22; Arnold J. Toynbee, *Bir Tarih İncelemesi*, çev. M. Murtaza Özeren, Kronik Yayınları, İstanbul 2025, s. 54; M. Bilgin Saydam, "Psikomitoloji: 'Aradalığın' Bir Karmaşa Olarak İnşası", *Doğu Batı*, S. 71, Ankara 2014-15, s. 53; Mustafa Demirci, "Asr-ı Saadet'te Rüya: Hz. Peygamber (S.A.S.) ve Sahabîlerin Rüyalari ve Gündelik Hayattaki Tesirleri", *İnterdisipliner Açidan Rüya-2*, ed. Veli Atmaca – Nurettin Gemici vd., Kitâbi Yayınları, İstanbul 2025, s. 268-269.

² Kemal Ramazan Haykıran, "Hâkimiyet Alameti: Hükümdar Rüyalari", *Doğu Batı*, S. 76, Ankara 2016, s. 160.

³ Bu konudaki önemli bir monografi için bkz. Sheila R. Canby – Deniz Beyazıt vd., *Saray ve Kozmos: Selçukluların Muhteşem Çağı*, çev. Erdem Gökyaran, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2022.

⁴ Ebu'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin-i Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, çev. Necati Lügal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 649-650; Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*, C. I, çev. Ahmed Ateş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 65, 85; Hamdullah Müstevfî-yi Kazvinî, *Târîh-i Güzide*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 341; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: Kuruluş Devri*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 18-19, 21; Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular I: Büyük Selçuklu Devleti Tarihi (1040-1157)*, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 49-51; Ergin Ayan, *Sultan Tuğrul Bey*, Kronik Yayınları, İstanbul 2020, s. 24.

⁵ Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 204; V. V. Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, çev. Râgıp Hulûsi Özdem, haz. Kâzım Yaşar Koprıman – İsmail Aka, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 85-87, 91; A. C. S. Peacock, *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu: Yeni Bir Yorum*, çev. Zeynep Rona, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017, s. 4-5; D. G. Tor, "Egemen ve Dindar: Büyük Selçuklu Sultanlarının Dinî Yaşamı", çev. Özkan Akpınar, *Selçuklular: Siyaset, Toplum, Kültür*, ed. Christian Lange – Songül Mecit, İletişim Yayınları, İstanbul 2025, s. 61. Tuğrul Bey'in ölüm haberinin Bağdat'a ulaşmasıyla halkın ve emirlerin derinden bir üzüntü yaşadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim dönemin yıldızı yeni parlayan Abbâsî Veziri Fahrüddeve İbn Cehîr, Tuğrul Bey adına bir taziye merasimi düzenlemiş, bu merasim Tuğrul Bey'in ilk defa Bağdat'a girdiği yapılan törenden daha kalabalık bir kitleyi misafir etmiştir. Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, çev. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu

Artık, XI. yüzyıl İslâm dünyasının karizmatik başbuğlarına dönüşen Selçuklu sultanlarının bu tür somut tezahürü bulunan siyasi etkilerini, bir de manevi açıdan pekiştirmelerini sağlayacak gelişmeler yaşanmıştır. Manevi karizma elde etmede ilk dikkat çeken hadise, Tuğrul Bey'in muzaffer bir edayla girdiği Hemedan şehrinde yer alan Hızır Dağı'nda sûfî grubuyla karşılaşmasıdır. Baba Tahir, Baba Cafer ve Şeyh Hamşâ namıyla bilinen bu büyük sûfilerden Baba Tahir, Tuğrul Bey'e adalet vurgulu birtakım vasiyetlerde bulunup, devletin ikbali için son derece müspet tahminler yürütmüştür. Bu karşılaşma, yeni kurulan Selçuklu Devleti'nin dinî motiflerle iç içe geçeceğinin bir yansıması olarak kaydedilmiştir.⁶ Anadolu'da temelleri atılan Türkiye Selçuklu Devleti'nin de dinî eksenli imaj politikasında pek bir fark bulunmamaktadır. Nitekim Anadolu'da, Selçuklu sultanları daha fazla sûfî veya âlim zümreleriyle karşılaşmışlar, onlarla aynı meclisi paylaşmaktan gurur duymuşlardır.⁷

Orta Çağ'da devletlerin en önemli güç unsurlarından birisi şüphesiz dinî ve siyasi söylemlerdir. Hükümdarlık sembolleri arasında yer alan hutbe ve nevbet dahi dinî bir motivasyonun karşılığıdır.⁸ Selçuklular, siyasi gelişmeleri dikkate alarak, dinî eğitimi de vazgeçilmez bir devlet politikası hâline getirmişlerdir. Bu sayılanların her birinin kurumsal bir arka plana dayandığı bilinmektedir. Tüm bunların yanı sıra, bireysel ifade biçimleri de bulunmaktadır ve rüya denilen zihnin soyut üretim mekanizması, imparatorluğa dönüşen Türk-İslâm devletlerinin kurucu imajını içermektedir. Görülen rüya bireye ait olmakla birlikte, görünen kısım tüm milletin kaderini ve geleceğini ilgilendirmektedir. Nitekim aşağıda örnekleri gösterileceği üzere, genellikle bir milleti yöneten hükümdara o toplumun kaderini belirleyen bir ima rüya vasıtasıyla ulaştırılmış veya ilgili kanon bu süreci maharetle tasarlamıştır.

Büyük Selçuklularda devletin kuruluşuyla ilgili rüya ön plana çıkarken, Türkiye Selçuklularında ise devletin parlak dönemleri ve yıkılışı aynı sultanın rüyası üzerinden aktarılmıştır. Böyle bir ayrımın nedeni, tarih metinlerinin inşa süreci dikkate alındığında rahatlıkla çözümlenebilir. Nitekim tarihî metinler yazıldıkları çağlardan bağımsız düşünülemez. Ayrıca meşhur Selçuklu Veziri Nizâmü'l-Mülk'ün (ö. 485/1092) *Siyerü'l-mülûk*'unda rüya motifi ciddi bir yer tutmakta, ideal devlet adamı sembolize edilirken, anlatı son derece kıymetli anekdotlara dönüşmektedir.⁹ Bilindiği gibi rüya bilinçdışının ürünü olarak tezahür eden nörolojik bir durumdur. Fakat imparatorların ve sultanların rüyaları, yeni bir imaj kurma ve siyasi bir bağlam içermektedir. Selçuklular açısından da rüya son derece önemli bir araca dönüşmüştür. Cemâl-i Karşî (ö. 702/1303), eserini yazdığı dönemde Selçukluların başkenti Merv'de kırka yakın rüya tabircisinin yaşadığını ve son derece itibar gördüklerini aktarmaktadır.¹⁰ Yine, Selçukluların da son derece siyasi etkisinin bulunduğu XI. yüzyıl Bağdat'ında yaşayan Ebû Ali Hasen İbn Bennâ (ö. 471/1079), George M. Makdisi (ö. 2002) tarafından tercümesiyle birlikte neşredilen günlüğünde, rüyanın İslâm toplumu, siyaseti ve diplomatik ilişkilerinde ne derece rol oynadığını izah etmiş, dönemin fakihleri ve sûfileri üzerinden örnekler vererek, Hz. Muhammed'in rüyalarına uzanan sürecin kendi döneminde gördüğü itibarı anlatmıştır.¹¹

1. Dukak: Selçukluların İslâmiyet'le Özdeşleştirilmesi

Oğuzlar arasında mali ve askerî nüfuzundan dolayı önemli bir kişiliği temsil eden Dukak,¹² kaynaklar tarafından genellikle İslâmiyet'le ilk bağdaştırılan Selçuklu atasıdır. Hâlbuki Dukak, Selçuklu literatürünün

Yayınları, Ankara 2011, s. 116; Bündari, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, çev. Kıvameddin Burslan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1943, s. 26. Aynı taziyenin bir benzeri 1073 yılının Ocak ayında, Vezir Fahrüddeve İbn Cehîr tarafından bu defa Sultan Alparslan için düzenlenmiş ve o gün Bağdat çarşıları yas için kapatılmıştır. Hatta daha sonra, Zilhicce 1081/Mayıs 1082 yılında, Sultan Melikşah'ın oğlu Davut'un ölüm haberi Bağdat'a ulaştığında, Fahrüddeve'nin oğlu Vezir Amîdûddeve halife sarayında Selamlık kısmında üç gün boyunca oturarak yas tutmuştur. Abdurrahman İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular* (H. 430-485=1038-1092), çev. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 111, 132.

⁶ Râvendî, *age*, C. I, s. 97; M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s. 49-50; Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti*, s. 202-203; Tor, *agm*, s. 78.

⁷ Rauf Kahraman Ürkmez, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Tasavvufî Zümreler*, Çizgi Kitabevi, Konya 2020, s. 45-47; Hatice Aksoy, "Selçuklu Devri Konya ve Çevresinde Yaşayan Sûfiler", *Konya Kitabı*, C. 3, ed. Caner Arabacı – Mehmet Ali Hacıgökmen vd., KTO Yayınları, Konya 2023, s. 567-598.

⁸ Carole Hillenbrand, "Büyük Selçuklularda Sarayın Özellikleri", çev. Özkan Akpınar, *Selçuklular: Siyaset, Toplum, Kültür*, ed. Christian Lange – Songül Mecit, İletişim Yayınları, İstanbul 2025, s. 48-49.

⁹ Nizâmü'l-Mülk, *Siyâsetnâme*, çev. Mehmet Taha Ayar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s. 16, 208, 214, 287.

¹⁰ Djamal Karşî, *al-Mulhakat bi's-Surah*, çev. Ş. H. Vohidova – B. B. Aminova, *İstoriya Kazakistana v Persidskikh İstoçnikah*, Dayk Press, Almatı 2005, s. CLV-CLVI; krş. Cemâl-i Karşî, *Mülhakatü's-Surâh*, Arapçadan çev. Saidova Abdukakhora, ed. A. Hocayev – T. N. Mardonî, Tacikistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi, Duşanbe 2006, s. 31. Selçuklular döneminde, bürokrasi ve toplum hayatında rüyanın ne kadar etkili bir araç olduğunun en klasik örneklerinin başında meşhur kâtip ve seyyah Nâsır-ı Hüsrev'in hayatı gelmektedir. Çağrı Bey'in hizmetinde bir kâtip olarak çalışırken gördüğü rüyadan etkilenen Nâsır-ı Hüsrev, Hac yolculuğuna çıkmış ve seyahatnamesini bu vesileyle kaleme almıştır. Bkz. Nâsır-ı Hüsrev, *Sefernâme*, çev. A. Naci Tokmak, Demavend Yayınları, İstanbul 2020, s. 16-17.

¹¹ George Makdisi, "Autograph Diary of an Eleventh-Century Historian of Baghdad-IV", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, C. 19, S. 2, London 1957, s. 297-298.

¹² Köymen, *age*, C. 1, s. 7-8.

şekillenmesinden çok önce yaşamış; onun İslâmiyet'i nasıl ve ne zaman benimsediğine dair ayrıntılar neredeyse yok denecek ölçüde mahdud kalmıştır. Buna rağmen Dukak'ın İslâmiyet'e sadakati, müellifi meçhul bir kronikte İslâmî motiflerin süslediği oldukça dikkat çekici bir anekdotla açıklanmış ve Dukak, Lokman ismiyle âdeta İslâmîleştirilmiştir:

“Lokman o günden sonra Müslümanlardan salih bir kızı kendine nikâhladı. O zamanda şöyle bir adet vardı. Çeyizle birlikte yedi Mushaf verilirdi. Zıfâf gecesi Lokman eşiyle birlikte olmak istediği zaman yedi Mushaf'ın rahleye birlikte zıfâf odasında bulunduğunu gördü. Kendi eşine: 'burada Mushaf var. Başka bir eve gidelim.' dedi. Başka kimseler, 'Mushaf'ı başka yere götürüelim' dediler. Lokman: 'Doğru olan bizim başka eve gitmemizdir. Bu Mushaf bu evi süslemiştir.' dedi. Bu şekilde oldu. Lokman, Kelâm-ı Mecîd'e hürmet gösterip onu yüceltti. O gece başka bir eve gidip zıfâf yaptı. Gece rüyasında Muhammed Mustafa'yı gördü. Resûl Aleyhisselam ona: 'Henfen leküm yâ Lokmân! Sen Kelâm-ı Mecîd'e hürmet gösterdiğin için dünyada ve ahirette sen ve çocukların aziz olasınız!' diye buyurdu. Peygamberin etrafındaki kimseler de 'Âmîn!' dediler.”¹³

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki rüya motifinden daha eski olduğu anlaşılan ve mevcut hâliyle Osmanlı tarih yazıcılarıyla menâkıb müelliflerine ilham veren rüya, şüphesiz Dukak ve soyundan gelenlere bir kutsallık atfetme uğraşdır. Dukak'ın rüyası, muhtemelen zaman içerisinde, Selçuklular sonrası kurulan Türk-İslâm devletlerinin meşruiyet kaygılarını sağlam bir zemine oturtma örneği hâline gelmiştir.¹⁴ Nitekim rüyanın geçtiği tarihî metin olan *Târîh-i Âl-i Selçuk*, XIV. yüzyılın sonlarında, Osmanlı hâkimiyetinin yaygınlaştığı bir evrede yazılmıştır.

Dukak ile ilişkilendirilip, kuruluş kehaneti yüklenen rüyanın bir benzeri de içerisinde ağaç, sema ve arz motifinin yer aldığı bir başka örnekte görülmektedir. Türk tarihi araştırmalarında klasik hâline gelen ve İslâmî dönem destan varyantına dönüşen *Oğuznâme*'de geçen; *Dukak rüyasında göbeğinden üç ağacın çıktığını, her tarafı saran dallarının göklere yükseldiğini görmüş ve bunun üzerine Korkut Ata da kendisine evlatlarının cihan padişahı olacağını müjdelemiştir.*¹⁵ ifadesi, Türk hâkimiyet mitolojisinin semavî imgelerle, Selçuklu tarihine uyarlanmasını açıkça ortaya koymaktadır.

Her iki rüyanın da Osmanlı Devleti'nin kuruluş mitine çok benzediği şüphe götürmez bir gerçektir. Rüya vasıtasıyla saltanat ve hâkimiyet müjdelemenin bir gelenek hâlini aldığı ve netice itibarıyla rüyanın kut anlayışının yerine geçen bir meşruiyet aracına dönüştüğü görülmektedir.¹⁶ Ayrıca, söz konusu eserlerin aynı döneme tekabül eden bir süreçte kaleme alındıkları¹⁷ düşünüldüğünde, *Selçuklulardan sonra Selçuklu imajının* inşa edildiğine dair kuvvetli bir ihtimal doğmaktadır. Çünkü modern araştırmalar dahi Selçukluların ilk atalarından olan Dukak'ın İslâmiyet'le münasebetine hâlâ açıklık getirememiştir. Genel kanaat, Selçukluların daha sonraki bir zaman diliminde Müslümanlığı benimsedikleri yönündedir. Dolayısıyla Dukak'ın gördüğü rüya, muhtemelen *pseudo*, yani uydurma-atfetme türünden bir tarih inşasının örneğidir. Dönemin tarihçileri tarafından, Selçuklu soyunun tek ve tutarlı bir anlatıda birleştirilmesi maksadıyla hayatı kısmen bilinen ilk ata olan Dukak, İslâm ile bağdaştırılmaya çalışılmıştır.

2. Selçuk Bey: Selçukluların Kuruluşunun Müjdelenmesi

Selçuk Bey'in Oğuz Yabgu Devleti'ndeki konumu ve nüfuzu Selçuklu tarihinin kaynakları tarafından epik bir imajla vasıflandırılmıştır. Torunlarının Irak ve Horasan'daki temaslarından önce ailenin kurucu atası Selçuk Bey, mal ve servet zenginliği, asker sayısının çokluğu, değerli mücevherlere sahipliği ile maddi bakımdan oldukça güçlü bir iktidar imgesine büründürülmüştür.¹⁸ Sonrasında ise güç ve iktidar imgesinin kaynağı zenginlikten çıkarılmış, bunun yerini dindarlık ve samimiyet almıştır. İslâmiyet'e aidiyeti dikkatle işlenmiş ve genel anlatıda Müslüman dindarları için aynı millettten geldiği Yabgu'yla anlaşmazlığa düşmüş, zulmün önüne geçebilmek adına konumunu yitirmeyi göze almıştır. Hatta Yabgu'nun hanımının, eşini

¹³ *Târîh-i Âl-i Selçuk: Anonim Selçuknâme*, çev. Halil İbrahim Gök – Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014, s. 17-18; Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti*, s. 101.

¹⁴ M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 46; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2014, s. 66. Selçuklulardan sonra kurulan ve büyük bir cihan imparatorluğuna dönüşen Türk-Moğol Kağanlığı'nın kuruluşunda da rüya motifinin çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Bkz. Abdul Metin Çelikkale, *Çingiz'in Moğolları*, Selenge Yayınları, İstanbul 2025, s. 138, 262, 286, 299.

¹⁵ Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti*, s. 101; Sergey Grigoreviç Agacanov, *Oğuzlar*, çev. Ekber N. Necef – Ahmet Annaberdiyev, Selenge Yayınları, İstanbul 2002, s. 44; Abdullah Temizkan – Erhan Aktaş, “Türk Devlet Geleneğinde İktidarın Meşrulaştırılmasında Rüyanın Kullanımı”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 33, İzmir 2012, s. 16.

¹⁶ Bu durum Cumhuriyet'in temellerinin atıldığı yıllarda da popülerliğini korumuştur. Bu husustaki örnek için bkz. İsmail Kara, *Şeyh Efendinin Rüyasındaki Türkiye*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2025, s. 16.

¹⁷ Fuzuli Bayat, “Oğuznâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. Ek-2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2019, s. 371.

¹⁸ Muhammed el-Hüseynî el-Yezdî, *Selçukluların Hikâyesi: el-Urâza fi'l-Hikâyeti's-Selcûkiyye*, çev. Mehmet Çalışkan, Selenge Yayınları, İstanbul 2020, s. 34; Reşîdü'd-dîn Fazlullâh, *Câmi'ü't-Tevârîh (Zikr-i Târîh-i Âl-i Selçuk)*, çev. Erkan Göksoy – H. Hüseyin Güneş, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2010, s. 53-54.

Selçuk Bey hakkında uyarması ve onu önlem almaya teşviki sonucunda Selçuk Bey ve ailesi, ayrıca askerlerini içeren tüm maiyeti İslâm diyarına, yani ilk göç yerlerine, ilk Müslüman fetihlerinin İslâmlaştırdığı Cend'e gelmiştir. Sebep ve sonuçları açısından âdeta bir hicret hareketine dönüştürülen bu göç sonucunda Selçuklular, İslâmiyet'i yakından tanıyarak Hanefî mezhebine girmişlerdir. Cend'in gayrimüslim Oğuz Yabgusuna boyun eğdiği ve vergi gönderdiği dikkate alındığında artık İslâm'ın yeni sancaktarı ve mücahitleri olan Selçuklular, *Gazi Selçuk'un* liderliğinde inandıkları din uğruna mücadeleyi başlatmışlardır.¹⁹ Selçukluların kuruluş safhasının başladığı bu süreçte, Selçuk Bey'in Cend'de ikamet ederken gördüğü rüyada geçen; *Bir gece rüyasında ateşe işediğini ve bu ateşin kıvılcımlarının arzın doğu ve batı taraflarına doğru sıçradığını gördü. Bunun üzerine bir muabbire müracaat etti. Muabbir, 'Senin neslinden arzın en uzak köşelerine temellük edecek melikler doğacak' dedi.*²⁰ şeklindeki cümleler, torunları vesilesiyle kendisinin büyük bir imparatorluğun banisi olacağını müjdelemiştir.

Geleceğe yönelik bir müjdeyi içeren rüya, dinî öğelerin dışında tutulmuştur. Aynı zamanda rüyada Dukak'ta olduğu gibi bir saygınlık karşısında elde ettiği ilahi yardım söz konusu değildir. Gördüğü rüyayı, rüya tabircisine anlatan Selçuk Bey, evlat ve torunlarının doğuya ve batıya hâkimiyet kuracağı cevabını almıştır.²¹

Diğer yandan, İlhanlı devlet adamı ve tarihçisi Reşîdü'd-dîn Fazlullâh'ın (ö. 718/1318), *Oğuznâme* iktibasında geçen bir hadise, Oğuz Beyi'nin tam kimliğini belirtmese de Selçuk Bey'e izafe edilebilecek ayrıntıları içermektedir. Ağaç kültünün mutlak bir müjde ve meşruiyet aracına dönüştüğü olayda Tuğrul ve iki kardeşinden bahsedilmiştir. Tuğrul Bey, Çağrı Bey ve Mûsâ İnanç Yabgu'yu (ö. 456/1064) hatırlatan malumatlardan sonra, kardeşlerin babası şöyle bir rüya görmüştür: *Kendi göbeğinden çıkan üç büyük ağaç gövdesi büyür büyür, her tarafa gölge salar ve tepeleri göklere erer; bunu kabilenin kâhinine söyleyerek tabir ettirir, bu kabile içinden büyük bir hükümdar çıkacağını zaten evvelden haber vermiş olan kâhin, bu adama 'çocuklarının hükümdar olacağını, fakat bu sırrı kimseye açmamasını' tembih eder.*²² Böylece eski Türk mitolojisi, Selçukluların kuruluş öyküsünde bir kez daha rüya motifi üzerinden kendisini göstermiştir.

İslâmî dönemde yazılan *Oğuznâme*'nin sözlü bir geleneğin yazıya geçirilmesiyle şekillendiği²³ ve aynı zamanda Selçukluların fiilen yıkıldığı bir süreçte kaleme alındığı düşünüldüğünde; ismi geçen Oğuz Beyi'nin Selçuk Bey'in ve çocuklarının yaşam öyküsüne uyarlandığını söylemek mümkündür.

3. Tuğrul Bey: Sultanlık İmajının Yüklenmesi ve Hilafet'in Himayesi

Selçuklu sultanlarının gördüğü rüyalarda fiillerinden dolayı onları tasdik eden, onaylayan veya manevi bir ödüllendirmeye giden durumlar bulunmaktadır. Bunlardan en mühimini, Gaznelilerle yapılan savaş sonrasında Nîşâbü'r şehrinin yağmalanmaktan korunmasında görmek mümkündür. Tuğrul Bey'in gördüğü ve Sünnî toplumun yeni hâmisi olacağını tasdik eden rüyada geçen; *Selçuklular 429/1038 senesinde ordu toplayıp Nîşâbü'r şehri üzerine yürüdüler. Nîşâbü'r şehrini aldılar. Şehri yağmalamak istedilerse de Halife'den korktular. Üstelik Tuğrul Bey dedi ki: 'Ramazan ayındayız. Bayramdan sonra yağmalayalım.' O gece Ebû Bekr-i Sıddîk'i rüyasında gördü. Şöyle diyordu: Ramazan ayına hürmet gösterdiğin için Hüdâ-yı Teâlâ senin çocuklarını Kıyâmet'e kadar aziz kılacak!*²⁴ anlatısı, çok açık bir şekilde Şiî rüya geleneğinin Selçuklulara uyarlanmasıyla ilgilidir. Çünkü Şiî kaynaklar, bu mezhebe mensup devlet adamlarının meşruiyet kaynaklarını veya herhangi bir hazin olayda yaşanan talihsizliği, rüyalarında Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/660) ve oğlu Hüseyin b. Ali (ö. 61/680) gibi güçlü figürler üzerinden kurgulamışlardır. Böylece Sünnî Selçuklular, Müslümanların ilk râşid halifesinden ve Hz. Muhammed'in sadık dostundan meşruiyet almışlardır.

Rüyalar her zaman bir müjdeyi ifade etmemekteydi. Bazen de ciddi bir uyarıyı belirtmekte, sultan için yüklenen esas misyonu hatırlatmaktaydı. Mesela Abbâsî Hilafeti ile Selçukluların krizlerle devam eden ilişkilerine müdahil bir rüya, kendisine sürekli Oğuzları şikâyet eden²⁵ Tuğrul Bey'i; hilafet bölgesinde yaşanan olumsuz hadiselerle dair ciddi önlemler almaya zorlamıştır:

¹⁹ Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti*, s. 174.

²⁰ Sadruddin Ebu'l-Hasan Ali İbn Nâsır İbn Ali el-Hüseynî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukîyye*, çev. Necati Lugal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 2; Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, C. 1, çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 292-293; Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti*, s. 101. Aynı rüyanın bir benzerinin Gazneli Sebük Tegin (ö. 387/997) tarafından görüldüğü bilinmektedir. Bkz. Minhâc-i Sirâc el-Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, çev. Erkan Göksu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 30; Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 45-46.

²¹ Ahmed b. Mahmud, *Selçuknâme*, haz. Erdoğan Merçil, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011, s. 23.

²² Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 46.

²³ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s. 77-78.

²⁴ Anonim *Selçuknâme*, s. 18.

²⁵ Abû'l-Farac, *age*, C. 1, s. 302.

“Ben bir gece bana bu anlatılanlar nedeniyle, Ulu Tanrı’nın korkusu ve tedirginlik beni sarmış olduğu halde, uykuya daldım; rüyamda bir şahıs gördüm; bunun Tanrı’nın elçisi olduğunu hissettim; o güya Kâbe’nin kapısında ayakta duruyordu; ben bu sırada ona selam verdim; fakat o bana hiç iltifat edip yakınlık göstermedi ve bana ‘Tanrı, kendi memleketleri ve buradaki kulları hakkında sana emir ve hüküm veriyor, fakat sen, onun ululuğuna rağmen bunlara uymamaktasın ve dolayısıyla yerine getirmekten çekiniyorsun. Şimdi derhal Halife’nin divânına git ve Emîrül-Mü’minîn’in, kendisine itaat edilmesi hususundaki emir ve isteklerine bak’ dedi.”²⁶

Bilindiği gibi Selçuklular, 447/1055 yılı itibarıyla Abbâsî Hilafeti’nin merkezi Bağdat’a gelmişlerdir. Selçuklu ordusunun yanı sıra bir şekilde askerî teşkilatla ilişkili kalabalık Türkmen grupların da şehirde bulunduğu kaynaklara yansımıştır. Şehir ahalisiyle Selçuklular arasında gerilimlerin çıktığı; çatışma ve cinayetlerin işlendiği bir sürece girilmiştir. Özellikle yerli ahalinin evlerine Selçuklu askerlerinin yerleştirilmesi, halkta rahatsızlık uyandırmış ve bu durum şikâyetle dönüşmüştür. Artan şikâyetler sonucunda, Halife Kâim-Biemrillah’ın (ö. 467/1075), askerlerin şehirdeki huzursuzluklarına önlem alınmasına yönelik ricaları, genellikle Tuğrul Bey tarafından önemsenmemiş veya öncelikli mesele görülmemiştir.²⁷ Hatta Halife, daha Selçukluların yeni kurulma aşamasında Oğuz ve Türkmen akınlarına karşı Tuğrul Bey’e Allah’ı hatırlatarak, tebaasına çeki düzen vermesi gerektiği uyarısını yapmıştı.²⁸

Bir müddettir Oğuzlara karşı tedbir almakta zorlanan ve Arslan Besâsîrî (ö. 451/1060) isyanıyla uğraşan Tuğrul Bey’in, bu olayların üzerine rüyasında Hz. Muhammed’i görmesi, muhtemelen ordusunu da ikna etmenin en kısa yolu. Uzun yıllar boyunca Bağdat’ta Sünnî Hilafet’in muhafızlığını yapan Türkler için Hz. Muhammed’in manevi desteği bir motivasyon kaynağıydı. Dolayısıyla böyle bir rüyanın muhatabı Tuğrul Bey’in nezdinde tüm Selçuklu ordusu ve askerleriydi. Uykusundan uyanan Tuğrul Bey, Halife’den özür dileyerek hemen önlemler almış ve askerlerini halkın arasından uzaklaştırdığı gibi hapsedilen insanları da serbest bıraktırmıştır. Ayrıca rüyanın etkisiyle Türkmenlerin Bağdat’tan çıkarılmasını emretmiş, radikal bir değişiklikle şehir surlarının ve yeni yerleşimlerin inşasını başlatmıştır.²⁹ Muhtemelen Büveyhî saraylarının ihya çalışması olan Medinet-i Tuğrul’un da kuruluşu bu rüya sonrasındaki politika değişikliğiyle ilgilidir. Tuğrul Bey, âdeti Hilafet’in ve Müslümanların hamisi statüsüne çıkarılmıştır. Bağdat’ta Türkmenlerin gerçekleştirdiği fiiller sadece bu bölgeyle sınırlı kalmamış, Horasan’da da aynı problemler yaşanmış ve büyük bir fitne olarak değerlendirilmiştir.³⁰ Söz konusu rüya, Hilafet’in sorunlarını merkeze almakla birlikte tüm Oğuz akınlarına yönelik bir tedbiri beraberinde getirmiştir.

Rüyanın mahiyetine ve etkilerine bir başka açıdan bakıldığında, hükümdarların uyarılmasının sıradan insanlar veya denkleri tarafından gerçekleştirilemeyeceği hususuna dikkat edilmelidir. Çünkü imajları açısından sakıncalı görüldüğü için tarih metinlerinde hükümdarı tebaası veya memurları uyaramaz, onu herhangi bir konuda doğruya çağıramazdı. Orta Çağ Müslüman müellifleri, söz konusu algıyı klişe hâlinde kullanarak Tuğrul Bey’in rüyasını bu cihetten ele almışlardır. Nitekim bir hükümdarı ancak Tanrı uyabilir ve hatalarını anlamalarını sağlayabilirdi.³¹

Tuğrul Bey’in gördüğü rüya, uyarı ve tedbir anlamının dışında meşruiyet hususunda da bir gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Müslümanların peygamberini rüyada görmek ve bu rüyanın bir meşruiyet aracına nasıl dönüştürülüp, bir müjde hâline getirildiğinin ipuçları dönemin Bağdat’ı merkeze alan önemli bir kaynağında şu şekilde zikredilmektedir: *Sultanın bu rüyası, halifenin veziri Reîsürrüesâ’ya bildirildi. Bunun üzerine Divan’dan Tuğrul Bey’in Efendimiz Tanrı elçisini -Tanrı’nın salât ve selâmı üzerine olsun- rüyada görmesi müjdesi nedeniyle bir tevki çıktı. Reîsürrüesâ, bu tevki ile sultana gitti ve tevki ona verdi. Sultan bu tevki okuyunca ağıladı ve ‘Selçuklu askerlerinin halkın evlerinden çıkarılmasını ve bu husustaki buyruğunu kendi adına yerine getirecek birinin gönderilmesini’ emretti.*³²

Hz. Muhammed’in, Tuğrul Bey’in rüyasına girmesi, görüldüğü gibi hilafetin bürokratlarını ve halifeyi heyecanlandırmış, bir müjde olarak kabul edilmiştir. Nitekim neredeyse başlangıçtan itibaren gerginliğini sürdüren Abbâsî-Selçuklu ilişkilerini de yeniden makul bir seviyeye getirmiştir. Ayrıca bu olay, halife-sultan

²⁶ İbnü’l-Cevzî, *age*, s. 26; Tor, *agm*, s. 86. Bu rüya, Zeynüddin İbnü’l-Verdî’de (ö. 749/1349), Halife Kâim-Biemrillah’ın Tuğrul Bey’i uyarısı şeklinde zikredilmiştir. Bkz. İbnü’l-Verdî, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*, çev. Mustafa Alican, Kronik Yayınları, İstanbul 2017, s. 30.

²⁷ Peacock, *age*, s. 13; Tülay Yürekli, “Orta Çağ’da Müslüman Türk Devlet Adamlarının Rüyaları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 43, S. 76, Ankara 2024, s. 162.

²⁸ Bündari, *age*, s. 4; Ayan, *age*, s. 78-79.

²⁹ Reuben Levy, *A Baghdad Chronicle*, Cambridge University Press, London 1929, s. 187-188; Ahmet Ocak, *Selçukluların Dinî Siyaseti (1040-1092)*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s. 179-180; Peacock, *age*, s. 114-115; Özgüdenli, *age*, s. 107; Ayan, *age*, s. 342.

³⁰ Muhammed İbn Münevver, *Tevhidin Sırları*, çev. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2003, s. 42.

³¹ Chase F. Robinson, *Müslümanlarda Tarihyazımı*, çev. Kadir Purde, Albaraka Yayınları, İstanbul 2025, s. 274.

³² İbnü’l-Cevzî, *age*, s. 26.

arasında bir resmî yazışmanın gerçekleşmesine vesile olmakla birlikte, salt rüya anlatımını sonuçları bakımından son derece önemli tarihî bir olguya dönüştürmektedir. Artık Selçuklular, Hilafet'in ve Müslümanların yeni hâmisi olma yolunda önemli bir imajı elde etmişlerdir. Özellikle dönemin halifesi Kâim-Biemrillah'a göstermeye başladıkları saygı, Niğdeli Kadı Ahmed (ö. 743/1333) tarafından; *Selçukluların bu halifeye yaptıkları kulluk ve itaati, büyük şehirlerdeki sultanlardan hiçbirisi, büyük kasırgaların yaşandığı asırlardaki halifelere göstermemiştir.*³³ cümlesiyle yazıya dökülerek, açık bir şekilde dile getirilmiştir.

Diğer yandan Selçuklu hanedanının tarihyazımındaki kutsallığı, ardılları için aynı derecede kabul görmemiştir. XIII. yüzyıl Mısır, Şam, Filistin ve Irak bölgelerinin detaylı panoramasını çıkaran İbn Vâsıl (ö. 697/1298), rüya ile gelişme gösteren bir olayın Dimaşk ve Halep Atabegi el-Melikü'l-Âdil Nûreddin Mahmûd Zengî'nin (ö. 569/1174) Haçlılarla yaptığı mücadelede yaşandığını aktarmaktadır. Buna göre, Nûreddin Mahmûd'un bir imamı, gece Hz. Muhammed'i rüyasında görmüş ve Peygamber'den Haçlıların Dimyât'tan ayrıldıklarını haber almıştır. Rüyaı öğrenen Atabeg, oldukça duygulanmış ve Haçlıların gerçekten Dimyât'tan o gece ayrılmak zorunda kaldıklarını öğrenmiştir.³⁴ Rüya da Peygamber'i görmek gibi son derece anlamlı ve önemli bir hadise tarihyazımında da dönemin halk tahayyülünde de Selçuklulara nazaran karşılık bulamamıştır.

Tuğrul Bey'in gördüğü bir diğer rüya ise en fazla önemsedığı ve Abbâsî Hilafeti'nin uzun bir dönem boyunca rahatsızlık duyduğu Arslan Besâsîrî'nin etkisiz hâle getirilmesi hadisesiyle doğrudan ilişkilidir. Bilindiği gibi kardeşi İbrahim Yinal'ın (ö. 450/1059) isyanını bastıran Tuğrul Bey, iç tehditle uğraşırken durumu âdeta fırsat bilen Arslan Besâsîrî Bağdat'ta isyan etmişti.³⁵ Tuğrul Bey, 451/1060 yılının başlarında Bağdat'a geri döndüğünde Hafâceoğulları kabilesinin emirlerinden Serâya b. Menî, kendisinden Arslan Besâsîrî üzerine yürüme iznini almak istemişti. Bağdatlı tarihçi Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) olayı şu şekilde kaydetmiştir:

"Serâya b. Menî, Sultan'a geldi ve ona 'Ey sultan beni, Kûfe yoluna iki askerle göndermen isabetli olur, böylece ben, Besâsîrî'nin Suriye'ye gitmesine engel olur, senin de onun arkasından gelebilmeni sağlamış olurum' dedi. Sultan, onun bu önerisini yadırgamamakla birlikte kabul etmedi. Bununla birlikte ona takdir amacıyla hil'at giydirip 700 altın verdi ve onu ordusuna aldı. Fakat gece yarısı uykudan uyanan Sultan, Humartekin et-Tuğrâî'yi yanına çağırıp ona 'Ben, gecenin bir vaktinde gördüğüm rüyada, güya Besâsîrî'yi yakalayıp öldürmüşüm. Senin, Serâya'nın bana önerdiği gibi, Besâsîrî'ye karşı Kûfe yolundan asker sevk etmen yerinde olur. Bu takdirde hemen askerlerle harekete geçmelisin' dedi."³⁶

Tuğrul Bey'in, gördüğü rüya üzerine stratejik bir değişiklik yaptığı anlaşılan olay sonucunda Selçuklu askerleri ile Arslan Besâsîrî'nin kuvvetleri savaşmış ve nihayetinde hilafetin en mühim tehdidi bertaraf edilmiştir.³⁷

Tuğrul Bey'in rüyaları içerisinde ölüm yaşıyla ilgili Vezir Amidü'l-Mülk Kündürî'nin (ö. 456/1064) rivayeti ilgi çekicidir. Vezir, Tuğrul Bey'in Horasan'a ilk geldikleri yıllarda, daha devletin temelleri yeni atılırken, gördüğü rüyada belirtildiği gibi Sultan'ın 70 yaşında vefat ettiğini; *Sultan, bana dedi ki: Ben, rüyamda, sis ve duman içinde hiçbir şeyi göremediğim halde, güzel bir koku koklamakta iken semaya çekildim. Bana, 'sen aziz ve celil Tanrı'nın yakınıdasın, arzu ve ihtiyaçlarını ondan iste!' şeklinde nida edildi. Ben de kendi kendime 'uzun bir ömürden daha iyi ne olur!' dedim. Bunun üzerine bana '70 yıl yaşa' denildi. Daha sonra uykudan uyandım.*³⁸ şeklinde bizzat Tuğrul Bey'in ağzından anlatarak, söz konusu rüyanın nasıl tecelli ettiğini Sultan'ın öldüğü günlerde devlet ricaliyle paylaşmıştır.

Reşîdü'd-dîn Fazlullâh'ın rivayetine göre Tuğrul Bey, bu rüyayı 70 yaşına ulaştığında hastalığı esnasında hatırlamış ve devlet erkânına aktarmıştır.³⁹ Rivayeti anlatan Vezir Kündürî, Tuğrul Bey'in ölümünden sonra onun doğumundan vefatına kadar geçen süreyi hesapladığını ve 70 yıl ettiğini belirtmiştir.⁴⁰ Buradaki daha derin anlama göre ise rüyanın bir diğer mahiyeti, sayıların faniliğin sembolü⁴¹ olarak kullanılmasıdır.⁴²

³³ Niğdeli Kadı Ahmed'in *el-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halik'ı (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, C. 1, çev. Ali Ertuğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 408.

³⁴ Cemâlüddîn Muhammed b. Sâlim İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb fî aḥbâri Benî Eyyûb*, C. 1, thk. Cemâleddin eş-Şeyyâl – Haseneyn Muhammed Rebî, Dârü'l-Kütüb ve'l-Vesâikü'l-Kavmiyye, Kâhire 1953, s. 182.

³⁵ Ayan, *age*, s. 397-406.

³⁶ İbnü'l-Cevzî, *age*, s. 59-60; Ayan, *age*, s. 461.

³⁷ Ayan, *age*, s. 459.

³⁸ Hüseyinî, *age*, s. 15-16; Sibt İbnü'l-Cevzî, *age*, s. 121; Ahmed b. Mahmud, *age*, s. 64; Tor, *agm*, s. 66. Ayrıca bkz. Bündari, *age*, s. 28.

³⁹ Reşîdü'd-dîn Fazlullâh, *age*, s. 77; Ayan, *age*, s. 520.

⁴⁰ Bündari, *age*, s. 29.

⁴¹ Spengler, *age*, s. 80.

⁴² Robinson, *age*, s. 275.

Tuğrul Bey'in son derece hareketli ama bir o kadar da itidalli askerî seferleri, Dandanakan Savaşı'nın hemen öncesinde bu kez Selçuklu kanı taşımayan birinin, en fazla mücadele ettikleri Gazneli Sultan Mesud'un (ö. 432/1041) rüyasına yansımıştır. Erken dönem bir Selçuklu kronik yazarının satır aralarında geçen; *Sultan Mesud, Nisabur'dan Serahs'a vasil olduğu zaman bir gece rüyasında gözünün kan içinde yüzdüğünü ve ortasından duman çıktığını gördü. Uykusundan uyandığı zaman ağladı ve hayatından ve mülkünden umudunu kesti, devletinin kendisine veda ettiğini anladı. Büyük bir ümitsizliğe düştü. Sonra Merv'e doğru hareket etti. Dandakan kapusunda Selçuklularla karşılaştı.*⁴³ anlatısı, yeni bir devletin doğuşunu, düşmanın veya rakibinin gözünden dile getirmiştir.

Sultan Mesud'un gördüğü bu rüya, Gaznelilerin çöküşü, Selçukluların ise yükselişine dair tipik bir rüya motifini içermektedir. Yani çöküş ve kuruluş metaforları en önemli Selçuklu kroniğine yansıtılmıştır.

4. Sultan Alparslan: Samimi Bir Müslüman Tipolojisi

Sultan Alparslan'ın (ö. 465/1072) gördüğü rüya, Fars bölgesinin Şebânkâre emirlerinden Fazlûye ile ilişkilendirilmektedir. Muahhar bir kaynağın belirttiğine göre mezkûr emir, Vezir Nizâmü'l-Mülk tarafından itaat altına alınmaya çalışılmış ve gösterilen çaba başarıya ulaşmıştı. Sultan Alparslan'ın huzuruna gelerek itaatini bildiren Fazlûye, Fars eyaletinin idaresine atanmış, bölgede kendine müstahkem bir hisar yaptırarak, isyana kalkışmıştı. Hisar kuşatılmış, savaş yoluyla ele geçirmenin mümkün olmadığı anlaşılmış fakat halkın susuz kalması hisarın teslimini sağlamıştı. Fazlûye ise hisardaki bir kasırdaki kendini güvende hissetmekte, Selçuklu askerleri buraya ulaşamamaktaydı. Emirlerden Hezâresb, Fazlûye'nin hanımını esir etme teşebbüsüne girişmiş ve Fazlûye yaşadığı panikle yakalanabilmişti. İşte tüm bu olaylar yaşanırken sarayında bulunan Sultan Alparslan, gece rüyasında hisarın alınıp, Fazlûye'nin de yakalandığını görmüş, hemen rüyasını yorumlatmıştı. Rüya tabircisi bu olayın gerçekten yaşandığını anlatmış ve birkaç gün içerisinde fetih haberleri Sultan Alparslan'a gönderilmiştir.⁴⁴

Sultan Alparslan'ın ölümünün de kendisine rüyada bildirilmiş olması dikkat çekicidir. Türk Hakanlığı Hükümdarı Şemsü'l-Mülk Nasr Han üzerine Buhara taraflarına yürüyen Sultan Alparslan âdetâ ölümünü önceden görmüştür: *Sultan askeri ile nehri tamamen geçtiği ve Buhâra tarafına yürüdüğü zaman o gece bir rüya gördü. Bu rüyada, Şemsü'l-Mülk üzerine ulaşmadan önce bir şahıs gelir, bıçak ile sultanı böğründen vurur. Sultan uyanıp o yattığı yerden acı duyarak kalkar, sanki böğründe yaranın izi var gibidir. Sonra rüya tabircisi getirip rüyayı açıklattılar. Rüya tabircisi, 'Bu seferde yanımızda olan yakınınız ve itibarlı bazı adamlarınıza zarar gelmesi ihtimali var.' dedi. Sultan kuruntulu ve gönlü kaygılı oldu.*⁴⁵

Bu olayın devamı bilindiği gibi Sultan Alparslan'ın Hârizmli Yusuf tarafından öldürülmesiyle neticelenmiştir. Sultan Alparslan'ın rüyalarına, bir meşruiyet arayışından çok, daha sakin ve dingin bir manevi anlam yükleniş söz konusudur.⁴⁶

5. Sultan Sencer: Selçuklu İmparatorluğu ve Tasavvuf

Selçuklu İmparatorluğunun son büyük hükümdarı olan Sultan Sencer (ö. 552/1157), tarihî anlatılarda, çeşitli rüyalar gören bir kişilikle ilişkilendirilmiştir. Hârizm ve Horasan'da iktidar kurmayı başaran Sultan Sencer'in rüyalarının genellikle ölüm temalı olduğu dikkat çeken bir durumdur.⁴⁷ Muhtemelen Selçukluların sonunu hazırlayan olaylar silsilesinin onun zamanında yaşanması, gördüğü rüyaların bilişsel düzeyine yansımıştır. Sultan Sencer'in gördüğü rüya, seleflerinin rüyalarından çok daha detaylı bir şekilde Cemâl-i Karşî tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

"Anlatılanlara göre, Sultan Sencer bir gün korkunç bir rüya gördü. Uyanıp yüce Allah'ı zikredip (dua edip) tekrar uyuduktan sonra aynı rüyayı bir kez daha gördü. Üçüncü defa da rüyayı görünce korkuyla uyanan Sultan, yataktan fırlayarak abdest aldı ve namaz kıldı. Ardından derhal rüya yorumcularının toplanmalarını emretti. O dönemde Merv'de kırk kadar rüya yorumcusu vardı. Sencer, huzuruna getirilen dört muabbire, rüyasını anlattı ve açıklamalarını istedi. Onlar, 'Sultan bize hakikati söyleme müsaadesi verirse yorumlayacağız.' dediler. Sencer, 'Size izin veriyorum' dedi. Sultan, rüya yorumunu işittikçe heyecanlanıp, ağlamaya başladı. Yorumlayanlardan biri: 'Bu rüya, Sultan'ın sadece üç gün ömrünün

⁴³ Hüseyinî, *age*, s. 8; Ahmed b. Mahmud, *age*, s. 41.

⁴⁴ Hüseyinî, *age*, s. 30; Ahmed b. Mahmud, *age*, s. 85.

⁴⁵ Ahmed b. Mahmud, *age*, s. 114-115.

⁴⁶ İbnü'l-Adim'in eserinde Garsunni'me'den alıntılanmış ve Ömer b. Taberzad isimli bir şahıstan rivayet edildiği belirtilen bir rüyaya göre, Basralı şair Ebu'l-Hasen 72 gün içerisinde sultanın katledileceğini rüya tabircisinden öğrenmiştir. Bkz. *Biyografilerle Selçuklular Tarihi: İbnü'l-Adim Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb (Seçmeler)*, çev. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982, s. 24.

⁴⁷ Bilen Yılmaz, "Orta Çağ Tarih Yazıcılığında Rüya Motifi: Sultan Sencer ve Cengiz Han Örneği", *Tarihyazımı*, C. 7, S. 1, İstanbul 2025, s. 22-40.

kaldığını gösteriyor.’ dediğinde Sultan sordu: ‘Bunu nasıl engelleyebilirim? Bunun önüne kim geçebilir?’ Rüya yorumcuları, bunun önüne kimsenin geçemeyeceğini ancak insanların gönülleri ve akılları üzerine hâkimiyet kurabilen bazı kişilerin bu işi gerçekleştirebileceğini belirttiler.”⁴⁸

“Rüya yorumcuları ayrılınca, Sencer ayağa kalkarak hizmetçisine, kendisiyle birlikte Sehl ibn Abdullah el-Bistami’nin mescidine (zaviyesine) gelmesini istedi. Salih bir genç olan Sehl, dindar ve keramet sahibi bir adamdı ve aynı zamanda Sultan’la arasında dostluk vardı. Sultan zaviyeye vardığında, hizmetçisine kapıyı çalmasını emretti. Hizmetçi, kapıcıya, ‘Kapıyı aç, Sultan geldi!’ dedi. Şeyh içeri alınmasına izin verdikten sonra Sultan içeri girdi ve namaz seccadesinde oturan şeyhi selamladı. Ayağa kalkmadan ve Sultan yanına gelmeden Sehl durumu sordu ve şunları söyledi: ‘Ey Sencer, üç kez rüyada seni korkutan şeyi gördün, rüya yorumcuları seni daha da korkuttu ve şimdi benden teselli ve yardım istemek için geldin. Evimin girişinde kendine sultan deme cüretini gösterip kibirli davrandın. Eğer sultan isen neden bu sorunu kendi başına çözmeye gücün yetmiyor? Ben seni kurtarmaya yardımcı olamam! Şeyhim olan Ebu’l-Hasan el-Harakânî’ye git, o sana yardım edebilir.’ Sencer, dışarı çıktıktan sonra hizmetçisine ‘Beni, Ebu’l-Hasan’a götür’ dedi. Vardıkları zaman, Sencer hizmetçisine ‘Kapıyı çal, ama daha önce söylediğin gibi söyleme, beni kendi isimle tanıt.’ dedi. Hizmetçi söylenilen şekilde yaptı. Şeyhin hizmetçisi kapının ardından ‘Kim o?’ diye seslenince, Sencer’in hizmetçisi ‘Sencer İbn Melikşah içeri girmek için izin istiyor.’ dedi. Hizmetçi şeyhe haber verdiğinde, o da kapının açılmasını emretti. İçeri giren Sencer, şeyhi selamladı. Şeyh, yerinden kalkarak, ‘Ben mi konuşacağım, yoksa sen mi anlatacaksın?’ deyince, Sencer ‘karar senin, sen bilirsin.’ dedi. Şeyh: ‘Üç kez aynı rüyayı gördün. Rüya yorumcuların farklı şekillerde yorumlayıp seni korkuttular ve sorunun çözümü için şeyhlere başvurman tavsiye edildi. Bunun üzerine kardeşimiz Sehl İbn Abdullah’a gittin ve ona kendini sultan olarak tanıttın, o da bunu kibir olarak gördü ve kızarak sana ders olsun diye, seni bize gönderdi’ dedi. Sencer ‘Evet, öyle oldu!’ diye cevapladı. Şeyh ona: ‘Sehl’in sana verdiği derse rağmen uslanmadın ve sultanlık gururunu bıraktın ve bana kendini sultan değil Sencer olarak tanıttın. Yine de seni affedip, yardım etmek isterdim; ancak bu sorunu, Merv’de yaşayan şeyhlerin şeyhi Ebû Ali Şah çözebilme becerisine sahipken ben üstlenemem. Ona kibir ve gururla değil, tevazu sahibi biri olarak yanına git’ dedi.”⁴⁹

“Sencer, Şeyhin zaviyesine varınca, hizmetçisine ‘git söyle’ dedi. Kendisi ise şeyhin hizmetçisi kapıyı açana kadar kapıya başını vurdu. Şeyhlerin şeyhi, Sencer başını yarmadan içeri alınmasını emretti ve kapıcı Sencer’i içeri aldı. Sencer selam verip, sessizce girişte beklemeye devam etti. Şeyh gülümsedi. Sonra Sencer rüyalarını anlatmaya başladı. Şeyh, orada oturup iki şeyhin gelmesini beklemesini söyledi. Aynı anda Sehl ve Ebu’l-Hasan geldi ve içeri girmeleri için müsaade istediler. İçeri girdikten sonra Sencer’in yanına oturdular. Şeyh, Sehl’e dönerek: ‘Adın Sehl değil mi?’ diye sordu. O da ‘evet’ diye cevap verdi. ‘Sen, sırf kendini tanıttığında, Sencer’e kibar davranmadın ve merhamet göstermedin. Onun talebini karşılamam gerekirken ona karşı kaba davrandın. Onu daha da zor bir duruma sokan sen değil misin!’ dedi. Sehl sessizce ayağa kalktığı anda, Şeyh ona şöyle dedi: ‘Ey Sehl, geriye kalan ömrünün bir kısmını ona feda et!’ dedi. Sehl, ‘hazırım’ diye yanıtladı. Şeyh, Sehl’e dışarı çıkıp hazırlık yapmasını belirttiikten sonra Sencer’e, Sehl için cenaze törenine hazırlanmasını ve helalleşmek için insanları toplamasını söyledi. Bir müddet sonra, Sehl İbn Abdullah için selalar okunduğu duyuldu. Sultan, devlet erkânı ve tanınmış insanlarla birlikte meydana çıktı. Hükümdarlar, komutanlar, âlimler, açık başlı, ayakları yırtık ve üzerlerinde matem elbisesi olduğu halde yaklaşık beş bin kişi katıldığı cenaze töreni için bir araya geldiler ve Sehl için namaz kıldılar. Kırk gün boyunca her sabah mezarını ziyaret ettiler. Sultan ağlayarak şunları söyledi: ‘Ey benim için kendini feda edip giden, benim için uzun bir ömür diledin!’ Bundan sonra Sultan 25 yıl daha yaşadı.”⁵⁰

Geç dönem kaynağında geçen anlatıda Sultan Sencer’in rüyasının yorumlanması için bir sūffiden yardım alması, tasavvufun tarikatlaşma sürecine tekabül etmektedir. Bu ayrıntıyı, tarikatların devlet onayıyla meşru ve kurumsal hâle getirilmesiyle de ilişkilendirmek mümkündür. Nitekim Sultan Sencer, mutasavvıflara hürmet duyup, saygı gösteren bir hükümdar olarak dikkat çekmektedir.⁵¹ Ayrıca rüya, Selçukluların kültürel İslâmlaşmayı tamamladıklarını gösteren bir anlatıdır. Selçukluların başlangıç dönemlerindeki Kur’ân ve Peygamber temalı rüyalar, yerini derviş veya sūfî tipolojisine bırakmıştır ve bu durum dönemin dinî-toplumsal atmosferine tamamen uygun düşmektedir.

Diğer yandan, Selçukluların kuruluş ve yıkılışında menâkıb kültürünün çok yaygın bir etki gösterdiği, aşağıda görüleceği üzere dönemin meşhur menâkıbnâmelerine yansımıştır. Özellikle Selçukluların kurulup, devlet hâline geldiği Horasan bölgesinde etkili bir sūfî olan Ebû Saîd-i Ebû’l-Hayr (ö. 440/1049) adına

⁴⁸ Djamal Karşî, *age*, s. CLV; krş. Cemâl-i Karşî, *age*, s. 31.

⁴⁹ Djamal Karşî, *age*, s. CLVI; krş. Cemâl-i Karşî, *age*, s. 32.

⁵⁰ Djamal Karşî, *age*, s. CLVII; krş. Cemâl-i Karşî, *age*, s. 33. Sultan Sencer’in 524/1129 senesinde, Tamgaç Han’ın isyanını bastırmak üzere Maverâünnehr’e gittiğinde bir av esnasında kendisini asiler öldürmek amacıyla sıkıştırmışlar ve tam bu sırada Hârizmşah Atsız, rüyasında Sultan’ın tehlikede olduğunu gördüğünü iddia ederek yardıma gelmiştir. Bu olay, Sultan Sencer ile ilgili rüya anlatılarının en ilginçleri arasında yer almaktadır. Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 256.

⁵¹ Muhammed İbn Münevver, *age*, s. 352-353, 369; Cüveynî, *age*, s. 260; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 92-93.

yazılan menkıbede Selçuklu Sultanları Tuğrul Bey, Melikşah, Sencer ve Çağrı Bey ile Vezir Nizâmü'l-Mülk'e yönelik muhtelif ayrıntılar dikkat çekmektedir. Selçukluların hâkimiyetini ve cihan imparatorluğunu müjdeleyen en önemli anlatı, Ebû Saîd'in, Tus şehrinde henüz küçük bir çocuk olan Nizâmü'l-Mülk'ün *cihanın efendisi* hâline geleceğini belirtmesiydi.⁵² Tuğrul ve Çağrı Beylerin, Horasan'dan bir cihan hâkimiyetine dönüşme süreçleri, gerçekçi bir ifadeyle menâkıbnâmede yer almıştır. Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr ile görüşmeleri anlatılan ve bölgeye geldiklerinde, *Yastığı atının eğeri, dōşeği de atının çuluydu*. şeklinde tasvir edilen Tuğrul Bey, kardeşi Çağrı Bey ile Mihene şehrinde şeyh ile görüşmüşlerdi. Bu görüşme şu şekilde aktarılmıştır: *Çağrı ve Tuğrul kardeşler, Şeyh'i ziyaret için Mihene'ye geldiklerinde Şeyh mutasavvıflardan oluşan bir toplulukla birlikte tekkede oturuyordu. İki kardeş şeyhin kürsüsünün önüne gelip selam verdi, Şeyh'in elini öptü ve huzurunda durdu. Şeyh bir süre başını öne eğdi, sonra kaldırdı ve Çağrı'ya hitaben: 'Biz Horasan mülkünü sana vermiş bulunuyoruz, Irak mülkünü de Tuğrul'a' dedi. İki kardeş Şeyh'e saygılar sunduktan sonra ayrıldılar.*⁵³

Ayrıca, Selçukluların bekasını tehdit eden isyanların ve Batınîlerin, menâkıb yazımı içerisinde olumsuz bir anlatıya dönüştüğü görülmektedir. Tuğrul Bey'i mükerrer ve uzun bir şekilde uğraştıran İbrahim Yinal isyanı mezkûr menâkıbnâmede üstü kapalı bir şekilde eleştirilmiş ve İbrahim Yinal'ın öldürülmesi, Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr'ın onun cezalandırılacağını bildirmesiyle haber verilmiştir.⁵⁴

6. Alâeddin Keykubad: Sultanın Tahta Çıkışı ve Türkiye Selçuklularının Çöküşü

Türkiye Selçukluları döneminde Anadolu, tasavvufi zümreler ve Fütüvvet Teşkilatı'nın etkisinde gelişen idari ve sosyal yapılarla zengin bir ülkeye dönüşmüştür. Abbâsî Hilafeti'yle kurulan diplomatik münasebetle birlikte, çok sayıda âlim Anadolu'ya intikal etmiş, bu coğrafyada eserler kaleme alıp, Selçuklu siyasetinde söz sahibi olmuşlardır. Bu şahısların en meşhurlarından Şehâbeddin Sühreverdî (ö. 632/1234), I. Alâeddin Keykubad'ın (ö. 634/1237) gördüğü iki rüyada da etkili bir isim olarak dikkat çekmektedir.

Şehâbeddin Sühreverdî, I. Alâeddin Keykubad'ın hapis hayatı yaşadığı esnada rüyasına girmiş ve ona tahta çıkacağını müjdelemiştir. Olayın detaylarını anlatan İbn Bîbî'nin (ö. 684/1285) rivayetine göre, Sultan, Kezîrpert Kalesi'nde hapis hayatı yaşarken kendini tahta çıkarmaya gelen Beylerbeyi Seyfeddin Ayaba ve süvarilerin kaleye yaklaştığını fark edince tedirginlik hissetmiş ve gece gördüğü rüyayı hatırlamıştır. Rüyasında bir adamın, ayaklarındaki prangaları çözüp, kendisini kucaklayarak; *Ömer Muhammed Sühreverdî'nin sevgisi her zaman Padişah Alâeddin Keykubad iledir.* dediğini işitmiştir. Kaleye gittikçe yaklaşan süvarilerin kendisini öldüreceğine inanan Sultan, rüyanın boş bir hayalden ibaret olduğunu ve talihini düzeltmeyeceğini düşünmüştür.⁵⁵ Fakat kısa süre içerisinde durum değişmiş, kaleye giren emir, kardeşinin öldüğünün haberini verip, kendisinin tahta çıkacağını müjdelemiştir. Uzun bir yolculuktan sonra Konya'ya ulaşan I. Alâeddin Keykubad'a, tahta çıkmasının üzerinden bir müddet geçmesinin akabinde Şehâbeddin Sühreverdî Abbâsî Hilafeti'nin elçisi olarak gönderilmiş ve Sultan, rüyada gördüğü zatın bu kimse olduğunu o zaman anlayarak; *bu yüz, zindandan kurtulduğum günün gecesinde gördüğüm rüyada ayağımdaki bağı çıkaran, elimden tutup beni katıra bindiren ve bana amacına ulaştın, muradına erdin diyen kimsenin yüzüdür. Onun kerametiyle o zindan yerini yüksek bir makama ve iyi bir talihe bıraktım. Benim için huzur ve güven yeniden geldi. Bundan sonra Ömer Muhammed Sühreverdî'nin himmeti hep bizimle olacak demıştır.*⁵⁶

I. Alâeddin Keykubad, Fütüvvet Teşkilatı'nın şekillenmesinde rol oynayan ve Sühreverdîye Tarikatı'nın kurucusu olan Şehâbeddin Sühreverdî'yi rüyasında görmekle, dönemin şartları gereği meşruiyetini sağlam bir zemine oturtmuştur. Ayrıca Sühreverdî, Abbâsî Halifesi'nin saltanat ve fütüvvet menşurunu kendisine takdim ederek, Hilafet adına Türkiye Selçuklu Devleti'nin yeni sultanının saltanatını onaylamıştır. Böylece I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatıyla, Türkiye Selçuklularının en parlak devrini yaşayacağına dair bir rüya metaforu şekillenmiştir.

Menâkıbnâme türünden eserlerin muhtevası, genellikle keramet sahibi şahısların günlük hayatlarında mürit ve öğrencilerini etkileme biçimlerinden meydana gelmiştir. Özellikle rüya motifi, taşıdığı uyarıcı mesajla menâkıbnâmelerin en önemli unsurunu oluşturmuştur. Geleneksel açıdan menâkıbnâmelerde bir rüyayı görenle birlikte, rüyayı yorumlayan da son derece önemlidir ve bu kimseler dönemin seçkin

⁵² Muhammed İbn Münevver, *age*, s. 84, 181; ayrıca bkz. Sergey Grigoreviç Agacanov, *Selçuklular*, çev. Ekber N. Necef – Ahmet R. Annaberdiev, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 44.

⁵³ Muhammed İbn Münevver, *age*, s. 163-164.

⁵⁴ Muhammed İbn Münevver, *age*, s. 131-132.

⁵⁵ İbn Bîbî (el-Hüseyn b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî), *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 229.

⁵⁶ İbn Bîbî, *age*, s. 254.

sımlarındandırılar. Bu bağlamda Selçukluların rüyaları içerisinde sadece I. Alâeddin Keykubad'ın menâkıb kültürüyle sentezlenen rüyasının yorumlanmasında dönemin en mühim sûfi şahsiyetlerinden ikisinin ismi açıkça verilmektedir.

I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatının erken evrelerinde gördüğü ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö. 672/1273) babası Bahâeddin Veled'in (ö. 628/1231) büyük bir heyecanla yorumladığı rüya, Türkiye Selçuklu Devleti'nin akıbetine ve geleceğine dair ilginç bir kehaneti anlatmaktadır. Bu rüyayla, âdeta Türkiye Selçuklu Devleti'nin çöküşü bildirilmiştir.⁵⁷ Yukarıda belirtildiği gibi Abbâsî Hilafeti adına elçilik yapmak üzere Anadolu'ya gelen Şehâbeddin Sühreverdî, Alâeddin Keykubad Gevâle Kalesi'ndeyken Konya'ya varmış ve o esnada Bahâeddin Veled'in de bulunduğu kaleye götürülmüştür. Elçilik vazifesinin yerine getirildiği aynı gün içerisinde uykuya dalan Alâeddin Keykubad, menâkıbnâme müellifinin kaydına göre: *Rüyamda başımın altından, göğsümün ham gümüşten, göbeğimden aşağısının tamamıyla tunçtan, her iki kalçamın kurşun, iki ayağımın da kalaydan olduğunu gördüm.*⁵⁸ diyerek, o an etrafında yer alan yakın çevresine ve maiyetine rüyasını anlatmıştır.

Muabbirlerin hayretleri arasında Alâeddin Keykubad rüyasını anlatmış ve Şehâbeddin Sühreverdî'nin teklifiyle Bahâeddin Veled'den bu rüyanın yorumlanması istenmiştir. Sultanı ve etrafındakileri ağlatan rüyanın tefsiri Bahâeddin Veled tarafından şu şekilde yapılmıştır:

"Sen dünyada oldukça insanlar rahat, temiz yaşayacaklar ve altın gibi kıymetli olacaklar. Senin ölümünden sonra, senin oğlunun zamanı senin zamanına oranla gümüş derecesine; ondan sonra, oğlunun oğlu zamanında tunç mertebesine düşecek, alçak ve haris insanlar başbuğ olacaklar. Saltanat üçüncü batına geldiğinde her taraf karışacak, halk arasında dürüstlük, vefa ve şefkat kalmayacak. Dördüncü ve beşinci batına eriştiğindeyse Rum ülkesi tamamen harap olacak. Bütün ülkeleri pis fesat ehli kapsayacak. Selçuklu hanedanı zevale uğrayacak, dünyanın nizamı çığırdan çıkacak, soysuz küçükler büyüklerin yerine geçecek, önemli işler alçak adamların elinde kalacak. Peygamberimizin (Emirler) işleri ehli olmayan adamlara verirlerse işte o zaman kıyametin kopmasına hazır ol!" diye buyurduğu gibi her tarafta hariciler çıkacak; Moğol itilası bütün dünyayı harabeye çevirecek, din bilginlerinin, ağırbaşlı, saygın şeyhlerin izleri silinecek; yeryüzünden bereket kalkacak ve biçare insanlar büyük kıyametin kopmasını mumla arayacaklar."⁵⁹

Selçukluların kurulup, imparatorluk hâline gelmesini müjdeleyen ve Selçukluların bilinen ilk atası Selçuk Bey tarafından görülen rüyayı kimin yorumladığı bilinmemekle birlikte kuruluş efsanesine ilahi bir iktidar imajı katmaktadır. Alâeddin Keykubad'ın rüyasında ise bir sûfnin aslında gelecekte haber vermesi ve kehanetteki mahareti işlenmiştir. Diğer yandan, Alâeddin Keykubad'ın gördüğü rüya İbranî geleneğinde meşhur hâle gelen ve dinler tarihi açısından önem arz eden Babil Kralı Buhtunnasr'ın rüyasına uyarlanmıştır. Yani Dânyâl Peygamber'in Babil Krallığı'nın geleceğine dair belirttiği yorumunun bir benzeri, Bahâeddin Veled tarafından Alâeddin Keykubad'a söylenmiştir. Bu durum, Selçuklular zamanında Anadolu'da Pers mitolojisinin olduğu kadar⁶⁰ Babil mitolojisinin de etkili olduğunu gösteren önemli bir husustur. Ayrıca, Ahmed Eflâkî (ö. 761/1360) Selçukluların son dönemine şahitlik edip, tekke geleneğinden gelen bir müelliftir. Mevlevîler ve Ahîlerin canlı tanıklıklarıyla Moğollar sonrası dönemin kısa fakat özlü bir panoramasını tasvir etmiştir.

Ahmed Eflâkî tarafından yazılan ve Mevlevî araştırmalarında bir klasik hâline gelen menâkıbnâmede bir rüya daha Alâeddin Keykubad ile ilişkilendirilmektedir. Bu defa, Selçukluların Harizmşahlara karşı kazandığı Yassıçimen Savaşı'nın bir rüya neticesinde zaferine ulaştığı anlatılmak istenmiştir. Menâkıb kültürü gereği, Bahâeddin Veled, âdeta bu zaferin mimarı hâline getirilmiştir. Celâleddin Harizmşah (ö. 629/1231) ve Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrul Şah'ın oğlu Cihan Şah'ın Selçuklular aleyhine buluşup, görüşme planladıkları bir gece Alâeddin Keykubad'ın gördüğü rüya, menâkıb motifleriyle zenginleştirilerek ve sonunda da büyük bir zafer gerçekleştiğini vurgulayarak aktarılmıştır. I. Alâeddin Keykubad, birkaç adamıyla birlikte tebdil-i kıyafetle Celâleddin Harizmşah'ın ordugâhına girip keşif yapmaya çalışmış, ancak kendisinden şüphelenilip yakalanması gündeme gelince şu rüyayı görmüştür.

*Sultan Alâeddin de o gece rüyasında Bahâ Veled'in gelip kendisine 'Kalk! Hemen atına bin, uyku zamanı mıdır?' dediğini gördü. Uyandığındaysa kendi kendine 'Yarın da seyredelim de sonra gideriz' diyerek tekrar uykuya daldı. Bahâ Veled hazretlerini yine rüyasında gördü. Bahâ Veled asasını tahtına ve tahtın üzerine çıkıp onun göğsüne vurarak 'ne uyuyorsun' dedi. Alâeddin, Bahâ Veled'in heybetinden uyandı; bütün vücudu titremeye başladı. Adamlarını da uyandırdı. Gece yarısı atları eyerleyip yola çıktılar.*⁶¹

⁵⁷ Annemarie Schimmel, *Halifenin Rüyalari: İslam'da Rüya ve Rüya Tabiri*, çev. Tüba Erkmen, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2005, s. 53.

⁵⁸ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2012, s. 94-95.

⁵⁹ Ahmed Eflâkî, *age*, s. 94-95.

⁶⁰ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 194.

⁶¹ Ahmed Eflâkî, *age*, s. 97.

Aynı türden bir eserde geçen anlatıya göre, Sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev'in (ö. 607/1211) hanımı ve I. Alâeddin Keykubad'ın annesi Ümmühan Hatun, Seyyid Battal Gazi'nin mezarını rüyasında görmüştür.⁶² Bu olay, rüyanın Selçuklu sarayında ne derece kıymeti haiz bir olgu olduğunu açıkça göstermektedir.

Elbette Selçuklu sultanlarının manevi dünyaları gördükleri rüyalar ile sınırlı kalmamıştır. Özellikle Selçuklu hâkimiyet alanı ve coğrafyasında rüya tefsiri ciddi bir literatürüne içine alan telif çalışmalarını kapsamaktadır. Mesela, müneccimlerin etkisinde kalmakla meşhur bir sultan olarak dikkat çeken II. Kılıçarslan'a (ö. 588/1192), Ebü'l-Fazl Hubeyş b. İbrahim et-Tiflîsî (ö. 599/1203), *Kâmil-i Ta'bir* isimli rüya tefsirini adamıştır.⁶³ Bu ve benzeri telif örnekleri, Selçuklu Anadolu'sunda rüyanın ne derece önemli bir olgu hâline geldiğini göstermektedir.

SONUÇ

Dönemin birincil kaynakları, muahhar metinleri ve müellif kayıtları analitik bir yaklaşımla incelendiğinde, devletlerin doğuş ve zeval (çöküş) döngülerine ilişkin imgelemlerin, Selçuklu rüya anlatılarının en karakteristik ve kurucu temalarını teşkil ettiği görülmektedir. Bir diğer açıdan geleceğe dair rüyalar, yani kehanet taşıyan rüyalar da Selçukluların meşruiyetine zemin maksadıyla ön planda tutulmuştur. Söz konusu rüyalar, ilk bakışta yoğun dinî motiflerle bezeli teolojik kurgular olarak tezahür etse de esasen ait oldukları dönemin sosyo-politik gerçekliğinden ve dinamiklerinden uzak tutulmuş değildir. Aksine, doğrudan doğruya dönemin konjonktürel siyasi atmosferi, iktidar mücadeleleri ve bu ekseninde gelişen hadiseler, rüya anlatılarının kavramsal çerçevesini ve ontolojik zeminini besleyen temel kaynakları meydana getirmiştir. Bu durumu özellikle Oğuzlarla ilgili meseleler esnasında Selçuklu-Abbâsî ilişkilerinde açıkça görmek mümkündür.

Bu bağlamda, Selçuklu toplumunun ve yönetici elitinin, İslâm'ı benimseme ve içselleştirme süreçlerini de bu rüya anlatıları rehberliğinde sorunsallaştırmak ve analitik bir okumaya tabi tutmak imkân dâhilindedir. Nitekim Selçukluların atası Dukak'a atfedilen rüya motifi bu durumun somut bir tezahürüdür. Dukak'ın şahsi dinî aidiyeti ve Müslümanlığı tarihsel olarak tartışmalı olsa da Selçuklu resmî tarih yazımında kendisinin dindar ve takva sahibi bir figür olarak kurgulanması dikkat çekici bir tercihtir. Çünkü İslâm medeniyetine yeni bir fetih dalgası getiren ve çok kısa süre içerisinde imparatorluk kuran bir devletin atalarının Müslüman kimliğiyle tanınması, müellifler tarafından Selçuklu hanedanına duyulan saygıyla doğrudan ilişkili olarak anlaşılmaktadır. Özellikle Dukak'tan Sultan Sencer'e uzanan süreçte hanedan üyelerinin samimi, sadık ve adil birer Müslüman olarak resmedilmesi, rüyaların meşrulaştırıcı gücü vasıtasıyla tahkim edilmeye çalışılmıştır. Zira anlatılarda tecessüm eden rüya temaları, İslâm ontolojisinde ancak *salih ameller* işleyen dindar özneler tarafından görülebilecek mahiyette olan *ru'yâ-yı sâdika* (sadık rüyalar) kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu stratejik kurgu sayesinde rüyalar, salt bireysel ve mistik birer deneyim olmanın ötesine geçerek; yönetici hanedanın iktidarını ilahi bir kaynağa dayandıran, egemenliği kutsayan ve Selçuklu hâkimiyet ideolojisinin merkezine yerleştirilen rasyonel birer siyasi aracı olarak da rüya motifi kullanılmıştır. Sultanların başarı ve başarısızlıklarını Müslüman kimlikleriyle açıklayan ve rüya motifini teleolojik bir harç olarak kullanan bu yaklaşım, Selçuklu dönemi kaynaklarına işlenmiştir. Özellikle Selçukluların atası Dukak'ın gördüğü rüya, Selçuklu sonrası meşruiyet arayışı açısından bir tarih yazım geleneğine referans olmuştur.

Netice itibarıyla, çalışmada da detaylandırıldığı üzere, Büyük Selçuklu Devleti dönemi tarih yazımında siyasi yükselişi ve egemenliğin tesisini müjdeleyen *kuruluş* temalı rüya anlatıları baskın fütüristik karakteriyle ön plana çıkarken; Türkiye Selçukluları dönemi literatüründe ise özellikle Moğol tahakkümünden sonraki süreçte devletin siyasi istikrarsızlığını, otorite kaybını ve nihai çözülüşünü yansıtan *çöküş* eksenli pseudo rüya temalarının ağırlık kazandığı müşahade edilmektedir. Fakat Alâeddin Keykubad'ın tutsak bir melikken gördüğü rüya, devletin en parlak devirlerinin yaşanacağını bir sûfi üzerinden anlatmaya odaklanmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Originating in mythology and sacred texts, the dream motif has historically evolved into a conceptual bridge underpinning fiction and the archaic epistemology of knowledge. Following the advent of written

⁶² Ürkmez, *age*, s. 369.

⁶³ Schimmel, *age*, s. 24.

history, it emerged as one of the prominent alternative conceptualizations that supplanted mythological narratives. Within Turkish and Islamic historiography, the dream was deeply intertwined with cultural imagery and became a highly popularized cult within belief systems centered on *kut* (divine political legitimacy), *keramet* (thaumaturgy/miracles), and prophecy. By the Islamic era, it had institutionalized as a primary source of political legitimacy, effectively shaping the ruling image. Furthermore, it served as a mechanism to consolidate the ties between the state and society, ensuring optimal public deference and obedience toward the dynasty. The most significant exemplar of this trajectory is clearly manifest in the Seljuks, as they transitioned into a major global empire. Historical sources reveal that with the maturation of the Islamization process during the Seljuk period, a new political image was deliberately constructed for the founding sultans through dream motifs. Nevertheless, these narratives were structured around a paradigm distinct from pre-Islamic Turkish cultural life, one heavily dominated by Islamic theological motifs.

Within Seljuk historiography, the dreams recorded by contemporary and subsequent authors—or deliberately constructed and adapted for political expedience—have largely remained relegated to the margins, effectively abandoned to obscurity. Conversely, royal dreams offer rich source material capable of exerting a multidimensional impact on both their specific era and broader chronological frameworks, thereby paving the way for novel interpretations. Composed predominantly of primary chronicles, these texts do not merely recount the dreams of Seljuk sultans; they also reflect the underlying political climate, systemic crises, ideological tensions, and social transformations of the time. Throughout the past century, which witnessed the genesis of Seljuk historical scholarship through modern methodological frameworks, this subject has been almost entirely overlooked. It is well-established that a distinct narrative tradition surrounding dreams crystallized within the chronicles, and more notably, within the hagiographical literature that flourished alongside mystical and Sufi traditions. Nevertheless, modern scholarship has largely neglected the semiotic value of dreams in Seljuk history and the historical narratives they provide for deciphering the period.

Primary sources of Seljuk history explicitly attest that during the foundational phase of the state, the sultans experienced epic dreams that aligned with initial foundation myths. However, as the state became systematized and transitioned into an empire, a structural shift occurred in these narratives; the content of the dreams evolved in tandem with contemporary social structures and political dynamics. Indeed, it is possible to reconstruct the intricate relations between the Seljuks and the Abbasid Caliphate through the lens of these dream narratives. Moreover, the evaluation of these dreams clearly offers a novel and substantive contribution to the biographical scholarship on Seljuk monarchs.

Methodology

Document analysis, a widely utilized methodology in historical scholarship, is critical for the textual critique and evaluation of sources in Seljuk history research. More importantly, the primary originality of this study lies in its focus on the history of mentalities (*zihniyet tarihi*) as a specific subject, thereby reinterpreting Seljuk history through a prosopographical framework centered on the dream motif. In analyzing causal relationships, this study prioritizes the evaluation of Seljuk history through the lenses of historiographical constructs and authorial records. Accordingly, the narrative architecture of this text has been synthesized from classical historical methods alongside contemporary social science techniques, such as deconstruction. Geographical and personal nomenclature, as well as chronological data, have been cross-referenced with authoritative institutional benchmarks, including the Turkish Historical Society (TTK) and the TDV Encyclopedia of Islam.

Results and Conclusion

Following the consolidation of the state's foundational phase—an era characterized by the expansion of Seljuk hegemony and diplomacy, where political legitimacy was primarily anchored in military prowess and triumphs—the dreams of Toghrul Beg shifted away from epic heroism and prophecies, focusing instead on elevating the religious prestige of a grand statesman. Within this context, as the Seljuks traversed their golden age, the fundamental nature and thematic content of these dream narratives evolved, predominantly reflecting a newly cultivated pious and modest monarchical identity. This paradigm shift is equally discernible in the case of Sultan Alparslan, whose dream narratives remained largely detached from traditional epic tropes.

Concluding the Seljuk era, the death-themed dream experienced by Sultan Sanjar functions as a historical imagery of decline. Culturally, this narrative coincides with the institutionalization of Sufism into organized orders (*tariqas*). Consequently, within medieval historiography, the dream motif serves as a locus

representing the social and institutional fabric of the period, subtly embedding a profound systemic transformation within the subtext of historical chronicles.

The period in which dreams developed in tandem with the culture of hagiographic narratives (*menâkıb*) corresponds to the era of the Anatolian Seljuks. In particular, the association of Alaeddin Keykubad I with the most prominent Sufi figures of the period through a fabricated dream, alongside the contextualization of this dream within the process of the Mongol invasion, is of profound significance in its aim to conceptualize or make sense of a narrative of decline. This is because the dream in question not only depicts the collapse of the state but also encompasses the prophecies of Sufis who held substantial political and social leverage.

When the dreams experienced by the most important sultans of the Seljuks are analyzed, Seljuk history, in a sense, exhibits epistemological details that enable it to be rewritten through dreams, while remaining faithful to chronology.

KAYNAKÇA

- ABÛ'L-FARAC, Gregory (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, C. 1, çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- AGACANOV, Sergey Grigoreviç, *Oğuzlar*, çev. Ekber N. Necef – Ahmet Annaberdiyev, Selenge Yayınları, İstanbul 2002.
- AGACANOV, Sergey Grigoreviç, *Selçuklular*, çev. Ekber N. Necef – Ahmet R. Annaberdiyev, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- AHMED B. MAHMUD, *Selçuknâme*, haz. Erdoğan Merçil, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011.
- AHMED EFLÂKÎ, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2012.
- AKSOY, Hatice, “Selçuklu Devri Konya ve Çevresinde Yaşayan Sûfiler”, *Konya Kitabı*, C. 3, ed. Caner Arabacı – Mehmet Ali Hacıgökmen vd., KTO Yayınları, Konya 2023, ss. 567-598.
- AYAN, Ergin, *Sultan Tuğrul Bey*, Kronik Yayınları, İstanbul 2020.
- BARTHOLD, V. V., *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, çev. Râgıp Hulûsi Özdem, haz. Kâzım Yaşar Koprıman – İsmail Aka, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.
- BAYAT, Fuzuli, “Oğuznâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. Ek-2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2019, ss. 371-372.
- BEYHAKÎ, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin-i, *Târih-i Beyhakî*, çev. Necati Lûgal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.
- Biyografilerle Selçuklular Tarihi: İbnü'l-Adîm Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb (Seçmeler)*, çev. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982.
- BÜNDARÎ, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, çev. Kıvameddin Burslan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1943.
- CANBY, Sheila R. – BEYAZIT, Deniz vd., *Saray ve Kozmos: Selçukluların Muhteşem Çağı*, çev. Erdem Gökyaran, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2022.
- CEMÂL-İ KARŞÎ, *Mülhakatü's-Surâh*, Arapçadan çev. Saidova Abdukakhora, ed. A. Hocayev – T. N. Mardonî, Tacikistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi, Duşanbe 2006.
- CÜVEYNÎ, Alaaddin Ata Melik, *Tarih-i Cihan Güşâ*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- CÛZCÂNÎ, Minhâc-i Sirâc, *Tabakât-ı Nâsirî*, çev. Erkan Göksu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- ÇELİKBİLEK, Abdul Metin, *Çingiz'in Moğolları*, Selenge Yayınları, İstanbul 2025.
- DEMİRCİ, Mustafa, “Asr-ı Saadet'te Rüya: Hz. Peygamber (S.A.S.) ve Sahabîlerin Rüyaları ve Gündelik Hayattaki Tesirleri”, *İnterdisipliner Açidan Rüya-2*, ed. Veli Atmaca – Nurettin Gemici vd., Kitâbî Yayınları, İstanbul 2025, ss. 267-298.
- DJAMAL KARŞÎ, *al-Mulhakat bi's-Surah*, çev. Ş. H. Vohidova – B. B. Aminova, *İstoriya Kazakistana v Persidskih İstoçnikah*, Dayk Press, Almatı 2005.

- FAZLULLÂH, Reşîdü'd-dîn, *Câmi'ü't-Tevârih (Zikr-i Târih-i Âl-i Selçûk)*, çev. Erkan Göksu – H. Hüseyin Güneş, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2010.
- HAYKIRAN, Kemal Ramazan, “Hâkimiyet Alameti: Hükümdar Rüyaları”, *Doğu Batı*, S. 76, Ankara 2016, ss. 157-175.
- HILLENBRAND, Carole, “Büyük Selçuklularda Sarayın Özellikleri”, çev. Özkan Akpınar, *Selçuklular: Siyaset, Toplum, Kültür*, ed. Christian Lange – Songül Mecit, İletişim Yayınları, İstanbul 2025, ss. 39-60.
- HÜSEYNÎ, Sadrüddîn Ebu'l-Hasan Ali İbn Nâsir İbn Ali, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, çev. Necati Lügal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- İBN BÎBÎ, el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.
- İBN VÂSİL, Cemâlüddîn Muhammed b. Sâlim b. Nasrillâh b. Sâlim, *Müferricü'l-Kürûb fi Ahbâri Benî Eyyûb*, C. 1, thk. Cemâleddin eş-Şeyyâl – Haseneyn Muhammed Rebî, Dârü'l-Kütüb ve'l-Vesâikü'l-Kavmiyye, Kâhire 1953.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, Abdurrahman, *el-Muntazam fi Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular (H. 430-485=1038-1092)*, çev. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- İBNÜ'L-VERDÎ, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*, çev. Mustafa Alican, Kronik Yayınları, İstanbul 2017.
- KARA, İsmail, *Şeyh Efendinin Rüyasındaki Türkiye*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2025.
- KAZVİNÎ, Hamdullah Müstevfî-yi, *Târih-i Güzide*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.
- KÖYMEN, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: Kuruluş Devri*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- LEVY, Reuben, *A Baghdad Chronicle*, Cambridge University Press, London 1929.
- MAKDİSİ, George, “Autograph Diary of an Eleventh-Century Historian of Baghdâd-IV”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, C. 19, S. 2, London 1957, ss. 281-303.
- MUHAMMED İBN MÜNEVVER, *Tevhidin Sırları*, çev. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2003.
- NÂSİR-I HÜSREV, *Sefernâme*, çev. A. Naci Tokmak, Demavend Yayınları, İstanbul 2020.
- Nigdeli Kadı Ahmed'in el-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk'ı (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, C. 1, çev. Ali Ertuğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- NİZÂMÜ'L-MÜLK, *Siyâsetnâme*, çev. Mehmet Taha Ayar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009.
- OCAK, Ahmet, *Selçukluların Dinî Siyaseti (1040-1092)*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2002.
- ÖZGÜDENLİ, Osman G., *Selçuklular I: Büyük Selçuklu Devleti Tarihi (1040-1157)*, İSAM Yayınları, İstanbul 2015.
- PEACOCK, A. C. S., *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu: Yeni Bir Yorum*, çev. Zeynep Rona, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017.
- RÂVENDÎ, Muhammed b. Ali b. Süleyman, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*, C. I, çev. Ahmed Ateş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.
- ROBINSON, Chase F., *Müslümanlarda Tarihyazımı*, çev. Kadir Purde, Albaraka Yayınları, İstanbul 2025.
- SAYDAM, M. Bilgin, “Psikomitoloji: ‘Aradalığın’ Bir Karmaşa Olarak İnşası”, *Doğu Batı*, S. 71, Ankara 2014-2015, ss. 33-78.
- SCHIMMEL, Annemarie, *Halifenin Rüyaları: İslam'da Rüya ve Rüya Tabiri*, çev. Tûba Erkmen, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2005.

- SIBT İBNÜ'L-CEVZÎ, *Mirâtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, çev. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- SPENGLER, Oswald, *Batı'nın Çöküşü*, çev. Kadir Daniş, Ketebe Yayınları, İstanbul 2024.
- Târîh-i Âl-i Selçuk: Anonim Selçuknâme*, çev. Halil İbrahim Gök – Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014.
- TEMİZKAN, Abdullah – AKTAŞ, Erhan, “Türk Devlet Geleneğinde İktidarın Meşrulaştırılmasında Rüyanın Kullanımı”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 33, İzmir 2012, ss. 13-22.
- TOR, D. G., “Egemen ve Dindar: Büyük Selçuklu Sultanlarının Dinî Yaşamı”, çev. Özkan Akpınar, *Selçuklular: Siyaset, Toplum, Kültür*, ed. Christian Lange – Songül Mecit, İletişim Yayınları, İstanbul 2025, ss. 61-90.
- TOYNBEE, Arnold J., *Bir Tarih İncelemesi*, çev. M. Murtaza Özeren, Kronik Yayınları, İstanbul 2025.
- TURAN, Osman, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014.
- ÜRKMEZ, Rauf Kahraman, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Tasavvufî Zümreler*, Çizgi Kitabevi, Konya 2020.
- YEZDÎ, Muhammed el-Hüseynî, *Selçukluların Hikâyesi: el-Urâza fî'l-Hikâyeti's-Selcûkiyye*, çev. Mehmet Çalışkan, Selenge Yayınları, İstanbul 2020.
- YILMAZ, Bilen, “Orta Çağ Tarih Yazıcılığında Rüya Motifi: Sultan Sencer ve Cengiz Han Örneği”, *Tarihyazımı*, C. 7, S. 1, İstanbul 2025, ss. 22-40.
- YÜREKLİ, Tülay, “Orta Çağ'da Müslüman Türk Devlet Adamlarının Rüyaları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 43, S. 76, Ankara 2024, ss. 155-177.

 MAKALE BİLGİLERİ ARTICLE INFORMATION	
Etik Kurul Kararı Ethics Committee Approval	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i> <i>Exempt from Ethics Committee Approval.</i>
Katılımcı Rızası Informed Consent	<i>Katılımcı yoktur.</i> <i>No participants.</i>
Yazar Katkısı Author Contributions	<i>Çalışma tek yazarlıdır; tüm aşamalar yazar tarafından yürütülmüştür.</i> <i>The study is single-authored; all stages were carried out by the author.</i>
Mali Destek Financial Support	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i> <i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i> <i>No conflict of interest is declared by the author.</i>
Telif Hakları Copyrights	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i> <i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images used in the study.</i>
Veri Erişilebilirliği Data Availability	<i>Çalışmada kullanılan veriler makale metni ve kaynakçada gösterilmiştir.</i> <i>All data supporting the study are presented within the article and its bibliography.</i>
Hakem Değerlendirmesi Peer Review	<i>Çift taraflı kör hakemlik / en az iki dış hakem.</i> <i>Double-blind peer review / at least two external referees.</i>
Benzerlik Taraması Similarity Check	<i>Yapıldı – iThenticate.</i> <i>Conducted – iThenticate.</i>
Yapay Zekâ Beyanı AI Statement	<i>Çalışmanın hazırlanmasında üretken yapay zekâ araçları kullanılmamıştır.</i> <i>No generative AI tools were used in the preparation of this study.</i>

Lisans
License

CC BY-NC-ND 4.0
CC BY-NC-ND 4.0